

Ung? Var god dröj!

En diskursanalys kring ungdomsarbetslöshet och fördröjd
etablering på arbetsmarknaden

Abstract

Youth unemployment in Sweden is at an all-time high, a fifth of all university and college students live in poverty and the number of young on welfare is increasing. This study attempts to answer the question of how youth deprivation has been made possible as a consequence of political action, focusing on youth unemployment.

I critically examine the role of the Swedish government, the Swedish Labour Organisation (LO), and the various government departments through text analysis, in order to answer the question of how the current discourse on youth position in the labor market. Because youth unemployment is not an isolated phenomena the analysis covers several policy areas, such as education policy, labor market regulation and housing policy. I use discourse theories drawn from Laclau and Mouffe to expose how language is used as an instrument of political power.

I conclude that the current situation is a result of policy choices where the young have fallen behind due to lack of political organization. Their situation is not problematized to the required degree and is often explained on an individual level rather than on a structural level.

Key words: Youth unemployment, generation gap, labor market, power structure, problem framing.

Innehållsförteckning

UNG? VAR GOD DRÖJ!	1
1 INLEDNING	2
1.1 FRÅGESTÄLLNING OCH SYFTE	2
1.2 PROBLEMDEFINIERING OCH TOLKNINGSFÖRETRÄDE	3
1.3 METOD OCH MATERIAL	4
1.4 MOTIVERING TILL REGERINGSDISKURSEN	4
2 BAKGRUND	6
2.1 VÄXANDE GENERATIONSKLYFTER	6
3 INSTITUTIONALISERAD DISKRIMINERING UR ETT MAKTPERSPEKTIV – TIDIGARE FORSKNING	8
3.1 PROBLEMDEFINIERING KRING DISKRIMINERING - TIDIGARE STUDIER ÖVER INVANDRARES UTSATTHET	9
3.2 KONSEKVENSER AV DISKURSERNAS UTESLUTANDE PROCESSER	10
4 DISKURSTEORETISKA PERSPEKTIV	12
4.1 FOUCAULT OCH SANNINGSBEGREPPET	12
4.2 SPRÅKET SOM MAKTPOLITISKT VERKTYG	13
4.2.1 <i>Textanalys i praktiken - definition av viktiga begrepp enligt Laclau och Mouffe</i>	14
4.2.2 <i>Metodologiskt tillvägagångssätt</i>	15
5 ANALYS	16
5.1 BEGRÄNSNING TILL REGERINGSDISKURSEN	16
5.2 UTBILDNINGSDISKURSEN – HÖGRE UTBILDNING ÅR ALLA.....	16
5.3 BAGATELLISERING AV PROBLEMET	18
5.4 DEN ROTLÖSA MEN LYCKLIGA UNGDOMEN	19
5.5 UNGDOM? VAR GOD DRÖJ! YTTRELLIGARE EN STUND.....	20
5.6 TRYGGHET FÖR DE ETABLERADE – MUR FÖR DE OETABLERADE.....	21
5.7 UTBREDD NYFATTIGDOM BLAND UNGA	22
6 SLUTSATS	24
7 REFERENSER	26
7.1 ANALYSMATERIAL	27

1 Inledning

O, den ljusnande framtid är vår! Då hundratusen lyckliga studenter tar sin studentexamen denna försommar kommer champagnen spruta, studentmössan kastas i luften och studentsången skrålas. Som brukligt är. Men för en del fastnar kanske skrattet i halsen.

Till hösten kommer nästan en tredjedel av dem vara utan jobb. Sedan krisåren i början av nittiotalet har enligt regeringens egna siffror nästan 400 000 jobb försvunnit (SOU 2006:31 s. 31). Efter några goda år i början av 2000-talet har vissa åldersgrupper återhämta sig på arbetsmarkanden. Men återhämtning har inte gällt för den unga delen av befolkningen. Tvärtom, där har istället sysselsättningen halverats mellan 1989 och 2003. Mycket skylls på den kraftiga lågkonjunkturen i början av nittiotalet. Men femton år senare ser situationen för unga¹ på arbetsmarknaden värre ut än någonsin.

Samtidigt ökar generationsklyftarna. I samma takt som fyrtilialisterna som grupp ökar sina privata förmögenheter och tryggar sin ekonomiska situation har inkomstutvecklingen för unga helt stagnerat. Andelen unga som tvingas ta emot socialbidrag växer. Majoriteten av ungdomar mellan 20 och 24 år tar emot ekonomiskt stöd av sina föräldrar och närstående för att klara ekonomin (SOU 2006:31 s.41). Var femte student lever under fattigdomsgränsen, och efter några riktigt knappa år på universitetet väntar en skyhögt akademikerarbetslöshet runt hörnet. På sextiotalet var utbildning en säker biljett till klassresan och en tryggad framtid med fast anställning. Idag är det inte lika lätt.

I samma ålder som våra föräldrar hade fast jobb och radhus, flyttar många av oss åter hem till mamma och pappa, i väntan på att få in en fot på arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och familjepolitiken sänder ut ett unisont och tydligt budskap: Ungdom? Var god dröj!

1.1 Frågeställning och syfte

Inför riksdagsvalet 2002 valet lovade statsminister Göran Persson att ungdomsarbetslösheten skulle halveras. Istället har den ökat. Exakt hur mycket den har ökat beror på vilka siffror man tittat på, men oberoende av hur man räknar

¹ Med unga menas i denna uppsats människor i åldrarna 19-29 år, med motiveringen att mycket av den statistik som ligger till grund för uppsatsen baseras på dessa ålderintervaller.

så kan man konstatera att arbetslösheten för unga idag är oroande hög. Även det ansvariga regeringspartiet konstaterar att vi i Sverige det senaste decenniet har misslyckats med att få ner ungdomsarbetslösheten. Mitt syfte med denna uppsats är att studera den övergripande diskursen kring dagens ungdomsarbetslöshet. Jag ser den höga ungdomsarbetslösheten, den försenade etablering på arbetsmarknaden och den ökade utsattheten bland unga som en konsekvens av ett samhälle där ungas behov och intressen nedprioriterats till förmån för andras. Vi har skapat ett samhälle där unga vuxna har svårt att få fast bostad och fast jobb. Vad som kan bagatelliseras som bohemiska ungdomsår utan fasta punkter är för många en ofrivillig och ständig kamp för värdighet och trygghet. Arbetslöshet är förstas en viktig orsak till denna utsatthet. Min avsikt är att studera hur problemet med ungdomsarbetslöshet definieras och tolkas. Min övergripande frågeställning är alltså: Hur ser den dominerande diskursen kring ungas situation på arbetsmarknaden ut?

1.2 Problemdefiniering och tolkningsföreträde

Hur talar man om ungdomsarbetslöshet? I sättet att beskriva ett fenomen ligger ett stort utrymme för tolkning. Att definiera hur och vad som är problem i samhället påverkar vilka lösningar och politiska beslut som fattas. Det finns företeelser i vårt samhälle som otvivelaktigt innebär personligt lidande, ekonomiska uppoffringar eller på ett annat sätt innebär svårigheter för människor, men som aldrig eller sällan lyfts fram på den politiska agendan. En företeelse som upphöjs till problemstatus, eller kanske till och med i termer av ett samhällsproblem, innebär synliggörande. Synliggörandet i sig leder till diskussion och kräver politiskt handlande. Det finns otaliga exempel på detta. För några år sedan blev "fuskandet" inom sjukförsäkringssystemet plötsligt ett utbrett problem. Ett omfattande underutnyttjande av bidragssystemet diskuterades däremot inte alls². Den politiska diskussionen som fördes kring sjukskrivna hårdnade, och med detta följde en legitimering av hårdare kontroll och strängare regler kring nyttjandet av sjukpenningen. Denna skärpta kontroll hade troligtvis inte varit politiskt möjlig om den inte föranletts av en i media, i politiken och av allmänheten fördiskussion som präglats av ett misstänkliggörande av sjukskrivna. Tolkningsföreträdets privilegium är således en fråga om makt.

Den politiska artikulationen avgör hur vi handlar och tänker, och därmed hur vi skapar samhället (Phillips & Jørgensen 2000 s. 41). I valrörelsens Sverige blir detta extra tydligt. I politiska dueller mellan regeringspartiet och den borgerliga alliansen tävlas det om att förmedla förklaringar och lösningar.

² Varje år avstår svenskar från bidrag till en summa av flera miljarder. Det är främst den äldre generationen som inte utnyttjar de bidrag de är berättigade till. Det vanligaste utnyttjade bidraget är bostadstillägget för pensionärer, där 2.3 miljarder per år aldrig betalas ut. Även föräldrapenning och tandvårdersättning är exempel på bidragsformer som berörs av ett omfattande underutnyttjande (Gunnarsson 2006 s. 12).

Ungdomsarbetslösheten är en het valfråga. Att inneha tolkningsföreträde i frågan om ungdomsarbetslöshetens orsaker och möjliga lösningar blir en viktig del i det politiska spelet i detta års valrörelse.

1.3 Metod och material

Metodmässigt kommer jag att använda mig av textanalys. Mer exakt kommer jag att använda mig av diskursteori som textanalytiskt verktyg för att besvara min frågeställning. Det diskursanalytiska angreppssättet är inte bara metod för analys av data utan en metodisk och analytisk helhet (Phillips & Jørgensen 2000 s. 10). Diskursanalys kan alltså fungera både som teori och metod, och kommer så att göra i denna uppsats. Därför går metodavsnittet och teoriavsnittet (Kapitel tre som behandlar diskursteori) bitvis in i varandra. Konkret metod och tillvägagångssätt för textanalysen kommer att presenteras närmare i kapitel fyra, med motiveringen att Laclau och Mouffes diskursanalytiska metod med fördel föregås av en genomläsning av teoriavsnittet.

Syftet är alltså att försöka undersöka den regerande diskursen vad det gäller ungdomsarbetslöshet. Jag har delat upp regeringsdiskursen på tre pelare: Socialdemokratiska partiet, Landsorganisationen LO och statsförvaltning. I underkapitlet nedan utvecklar jag mitt val av avsändare.

Mitt material består av olika utredningar, rapporter och artiklar rörande ungdomsarbetslöshet. Det har skrivits en ansevärd mängd rapporter i ämnet, så det har inte varit problem att hitta material. I syfte att få ett representativt urval har jag dels valt SOU 2006:31 *Anställ unga!* Det är en omfattande SOU som behandlar ungdomsarbetslöshet och generationsväxlingen på arbetsmarknaden. Utredningen har gjorts i uppdrag av utbildning och kulturdepartementet och har till syfte att utreda hur unga ska kunna komma in snabbare på den svenska arbetsmarknaden. I kölvattnet av denna utredning har det kommit flera rapporter. Socialdemokratiska partier har gett ut riktlinjer och rapporter, och slutligen har även LO skrivit flera artiklar i ämnet.

Totalt kommer jag förutom SOU 2006:31 analysera ett tiotal artiklar och rapporter, lika fördelat på LO och socialdemokraterna. Materialet är hämtat från respektive organisations hemsida och länkarna kommer finnas redovisade under analysmaterial i kapitel 7.

1.4 Motivering till regeringsdiskursen

Varför denna uppsats syftar till att studerar just regeringen, delar av regeringsdepartementen och Landsorganisationen LO beror på att jag betraktar dessa som tre viktiga pelare varpå den politiska makten vilar idag. Som jag tidigare nämnt begränsar sig denna analys till den regerande maktens

arbetslöshetsdiskurs, och studerar inte motdiskursen. En liknande kritisk granskning av motdiskursen med all säkerhet fört analysen framåt, men får tills vidare bli ämne för fortsatt forskning.

Socialdemokratiska partiet är i sin position som regeringsparti en självklar måltavla för kritisk granskning. Tillsammans med stödpartier har de suttit i politisk majoritet sedan riksdagsvalet 1994. Förutom ett fåtal avbrott har socialdemokraterna innehaft den politiska makten sedan allmän rösträtt för män infördes 1911. Även om yttre förhållanden alltmer kommit att styra politiken är den ingen överdrift att påstå att socialdemokraterna haft en avgörande betydelse över hur den svenska arbetsmarknadspolitiken utformats och därigenom även ungdomars situation på arbetsmarknaden.

Förutom regeringspartiet kommer även LO vara föremål för den textanalytiska granskningen. LO:s nära koppling till socialdemokratiska partiet, såväl ekonomiskt som ideologiskt, i kombination med rollen som Sveriges största fackförbund med totalt 2 miljoner medlemmar gör dem till viktiga aktörer i den arbetslöshetsdiskurs som uppsatsen syftar till att granska.

Den tredje pelaren i analysen är alltså den offentliga utredningen som Statsrådet Lena Hallengren i augusti 2006 tillsatt efter ett regeringsbeslut i maj föregående år. Utredning lades på Kultur och utbildningsdepartementet och som särskild utredare utsågs Lil Ljunggren Lönnberg, direktör på arbetsmarknadsstyrelsen. Direktivet för utredningen bestod i att utreda hur ungdomar med slutförd gymnasiala eller eftergymnasial utbildning ska kunna ges möjlighet till en snabbare etablering på arbetsmarknaden. I uppdraget ingick också att tillsammans med arbetsmarknadens parter³ arbeta fram nya metoder för att underlätta ungdomars etablering och samt undersöka vilka effekter sådana metoder kunde få. Utredningen resulterade i SOU 2006:31 *Anställ unga!*

Arbetslöshet för unga är inte ett isolerat ämne utan måste sättas i relation till utbildningspolitik, bostadspolitik, skattepolitik och mycket annat. Därför kommer också analysen sträcka sig över flera samhällspolitiska områden. Innan vi tittar närmare på diskursteoretiska angreppssätt kommer jag först presentera en bakgrund till ungas situation på arbetsmarknaden.

³ I gruppen som utgjorde samrådsgruppen ingick representanter från Sveriges kommuner och landsting, Svenskt Näringsliv, Arbetsgivarverket, LO, TCO samt SACO.

2 Bakgrund

Arbetslösheten bland ungdomar är ett allvarligt problem över hela Europa. I Sverige är ungdomsarbetslösheten bland den högsta i Europa. Det gäller dels lågutbildade i service branscher och tjänstesektorn, men också i allra högsta grad unga med akademisk examen. Det finns olika siffror vad det gäller ungdomsarbetslöshet. Regeringen beräknar den öppna arbetslösheten bland unga mellan 20 och 24 år till 11 %. Siffror från andra håll beräknar den till betydligt mer. Skillnaden på resultatet av beräkningarna består i vilka metoder man använder, och vem man räknar som arbetslöshet och inte. Den oberoende tankesmedjan Den nya välfärden beräknar till exempel arbetslösheten i gruppen 20-24 år till 28 %. Den officiella statistiken räknar inga av de unga som befinner sig i arbetsmarknadsåtgärder, förtidspensionerade, sjukskriva eller studenter som studerar i väntan på att få jobb som arbetslösa⁴.

Rapporter visar att mellan 1989 och 2003 har antalet förvärvsarbetande halverats bland ungdomar mellan 16-24 år, trots högkonjunktur och minskad arbetslöshet i genomsnitt. Det beror delvis på att fler studenter går vidare till högskolestudier, men den största enskilda orsaken är ungdomsarbetslöshet. Ungdomar idag har mycket svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Unga har svårt att få sitt första jobb, framförallt efter avlagd akademisk examen.

Stora årskullar med hög utbildning utestängs idag från arbetsmarknaden samtidigt som de stora kohorterna födda på fyrtioalet skjuter upp sina pensionsavgångar. Men inom fem till tio år förväntas generationsövergången bli omfattande på flera arbetsmarknadsområden, bland annat inom stat, kommun och landsting. Detta kommer enligt statliga utredare leda till ett omfattande övergångsproblem (SOU 2006:31 s.31).

2.1 Växande generationsklyfter

Inkomstskillnaderna mellan tjugotåringar och femtioåringar har tredubblats på tjugotåringar. På sjuttioalet tjänade 23-29 åringar lika mycket i snitt som 50-59åringar. Sedan dess har inkomstskillnaderna ökat snabbt. 1985 var skillnaden 20 000 kr per

⁴ EU har enats kring särskilda rekommendationer för hur arbetslöshetsstatistik bör beräknas, i syfte att få fram korrekt jämförbar statistik mellan EU länderna. I dessa rekommendationer ingår att man för ungdomsarbetslösheten även beräknar studerande ungdomar som söker arbete. Detta räknar dock inte Sverige, AMS, in i sina beräkningar.

mer i plånboken varje år för de äldre. Idag är gapet 61 000 kr, räknat i dagens penningvärde (Oskarsson 2006 s. 8).

Endast en lite del av inkomstskillnaderna kan förklaras med att unga bor hemma och studerar allt längre. Nedskärningarna de senaste 25 åren har drabbat unga hårt. Sextio, sjuttio och åttiotalisterna har haft sämst inkomstutveckling de senaste åren. I statistiska centralbyråns rapport *Generationsklyftan* från 2005 konstateras att unga har tagit stora ekonomiska smällar under åttio- och nittio talet. Dock har inkomsterna ökat i grupper de senaste fem åren, men detta har ätits upp av ökande boendekostnader (Oskarsson 2006 s. 8).

Med studiemedel som enda inkomstkälla lever man under existensminimum, enligt Skatteverkets beräkningar (Kronqvist 2006 s.2)

Andelen unga som söker socialbidrag ökar och i en rapport från socialstyrelsen i mars i år, "Social rapport 2006" framgår att en femtedel av Sveriges studenter i dag lever under fattigdomsgränsen. Trots valår ledde de nedslående siffrorna till begränsad medial uppmärksamhet. Rapporten konstaterar att de "unga vuxnas" etablering på arbetsmarknaden försenas alltmer. Ungdomar som varken arbetar eller studerar har särskilt svårt att hitta fotfäste på arbetsmarknaden också på längre sikt. Allra svårast att etablera sig har ungdomar med utländsk bakgrund. En annan långsiktig konsekvens av den fördröjda etableringen är att de framtida pensionerna för dagens unga med stor sannolikhet kommer att vara lägre än för föregående generationer (Social rapport 2006).

I vårpropositionen föreslås en ökning av studiemedlet med 300 kr, vilket *Sveriges Förenade Studentkårer*, SFS, inte är nöjda med och kräver istället en höjning på 1500 kr i månaden, för att studenter inte ska tvingas till dubbelarbete eller till ett liv under fattigdomsgränsen (Sveriges förenade studentkårer 060418).

Sammantaget är det en mörk bild av ungas ekonomiska situation som målas upp. Fyrtiotalisterna inkomstutveckling går däremot som en röd tråd i SCBs statistik. Trots sparpaket och svångremspolitik har fyrtiotalisterna som grupp lyckats öka sina inkomster och förmögenheter. Periodvis med stöd från trettiotalisterna och de äldre femtiotalisterna. Under de senaste decennierna är det just dessa generationsgrupper som dominerat i politiken, näringslivet och förvaltningsapparaten. Samtidigt har de stora ekonomiska förlorarna varit sextiotalister, sjuttiootalister, åttiotalister samt äldre fattigpensionärer (Oskarsson 2006 s. 9).

Det är ingen slump att det har blivit så. Tvärtom är det en konsekvens av politiska beslut och prioriteringar. Diskurser är i sig själv exkluderande, genom att utesluta förklaringsmöjligheter reducerar vi problemets tolkningsmöjligheter. I kapitel fem återkommer jag till denna diskussion.

Innan dess kommer jag att sätta ämnet i relation till tidigare forskning. I syfte att belysa ungas utsatthet på arbetsmarknaden så har jag valt att ta avstamp i tidigare studier kring stigmatisering och diskriminering på arbetsmarknaden.

3 Institutionaliserad diskriminering ur ett maktperspektiv – tidigare forskning

Det finns omfattande tidigare forskning inom fältet arbetslöshet, dess orsaker och konsekvenser. Jag har intresserat mig särskilt för studier kring maktutövande, med fokus på hur grupper missgynnas mer eller mindre oavsiktligt av en överordnad grupp. Genom att en privilegierad grupp med maktpositioner i samhället värnar sina behov, nedprioriteras andra gruppers intressen. Detta blir en ofrånkomlig konsekvens i ett samhälle med begränsade resurser att fördela och styra över. På så sätt vill jag vidga begreppet ungdomsarbetslöshet från att vara en, visserligen alarmerande hög, siffra i statistiken till att vara ett tecken på en växande klyfta mellan generationerna. En klyfta som under decennier vuxit och slutändan möjliggjorts genom vilken politik som förts, och för vem den har förts. I den tidigare forskningen som jag använder mig av talas det i termer av diskriminering. Jag tvekar visserligen att gå så långt som att påstå att ungdomar är diskriminerade i det samhälle vi har byggt upp i Sverige idag, men termer och angreppssätt för att belysa etnisk diskriminering på arbetsmarknaden stämmer väl överens med den problematiken som idag gäller unga. Således använder jag mig av dessa angreppssätt i syfte att förstå ungas relativa utsatthet.

Sociologen Harriet Bradley, lektor i sociologi på Bristol Universitetet, skriver i bok *Fractured identities – changing patterns of inequality* vad hon betecknar som *ageism*. Ålder betraktas som en dimension av orättvisa eftersom det såsom klass, kön och etnicitet skapar våra sociala hierarkier och påverkar vår tillgång till välstånd, makt och status. I vårt samhälle - det vill säga i västerländska liberala demokratier - beskriva ålderseliten som gruppen medelålders, medan unga och äldre beskrivs som relativt svaga grupper (Bradley 2003 s. 147)

I studier kring utanförskap på arbetsmarknaden är gruppen invandrare ofta föremål för analys.

Forskaren Masoud Kamali, professor i socialt arbete vid Mitthögskolan, och Diana de los Roeyes, docent i ekonomisk historia, stod som redaktörer för utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering⁵, SOU 2005:41, där man utifrån ett teoretiskt perspektiv analyserar rasism i det svenska samhället. Synen på diskriminering som något accepterat i samhället beskriver Kamali (SOU 2005:41 s. 30) på följande sätt:

⁵ Statsrådet Mona Sahlin tillsatte hösten 2000 en integrationspolitisk maktutredning under Anders Westholms ledning, som efter kritik i april 2003 från Masoud Kamali och Paulina de los Roeyes avvecklades och ersattes med en ny utredning om diskriminering, integration och makt. Kamali och de los Reyes utsågs till särskilda utredare för den nya utredningen.

”Diskrimineringen är normal, rutinmässig och är därmed en integrerad del av våra vardagliga sociala relationer, dominerande maktstrukturer, regler samt procedurer, och är inbäddad i institutionella sammanhang.”

Kamali använder sig här av den Weberianska handlingsteorin, som handlar om oavsiktliga konsekvenser av mänskliga handlingar, som teoretiskt redskap för att analysera den institutionaliserade rasismen. Teorin delar diskursteorins perspektiv i centrala delar.

Kamali talar om tre olika former av diskriminering: individuell, institutionell och strukturell. Institutionell diskriminering skiljer sig från den individuella diskrimineringen så till vida att den handlar om de dominerande institutionernas policy, rutiner, normer och arbetssätt, och om de beteenden som människor som kontrollerar institutioner utövar (Kamali 2005 s. 32). En institutionell diskriminering skapar en ordning som gör diskrimineringen systematisk, normal och vardaglig. Kamali använder inte ordet diskurser i sitt kapitel i utredningen, men det han beskriver stämmer överens med hur en dominerande diskurs fungerar i praktik. En strukturell och institutionell diskriminering, i detta fallet etniskt, normaliseras och uppfattas som rättvis – inte rasistisk. Den dominerande ”invandringsdiskursen” möjliggör orättvisor och cementering av över och underordningar.

Med bakgrund mot denna forskning flyttar jag över fokus till ungdomar. Tidigare beskrev jag hur unga vuxna, i åldrarna 23 till 29, är de stora ekonomiska förlorarna under de senaste 25 årens nedskärningar, samtidigt som fyrtilisterna som grupp är de stora vinnarna. Jag kommer använda mig utav ett maktperspektiv för att studera hur denna utvecklingen möjliggjordes, och tar avstamp i tidigare forskning om just invandrare, institutionell diskriminering och maktförhållanden. Det som motiverar ett sådant perspektiv är just maktordningen som möjliggör en institutionell diskriminering, vare sig det gäller invandrare eller unga. Det centrala i förståelsen av institutionell diskriminering är hur en viss grupp innehar makt och kontroll över samhällsstrukturerna, som i sin tur är kopplade till systematiska privilegier. Denna maktordning återskapas ständigt genom olika strukturer, till exempel patriarkala, rasistiska eller åldersmässiga.

3.1 Problemdefiniering kring diskriminering - tidigare studier över invandrades utsatthet

Arbetsmarknaden är konjunkturkänslig för alla nytillträdande, såväl unga som immigranter. I maktutredningen om invandrades diskriminering på den svenska arbetsmarknaden talar man om att en strukturell/institutionell diskriminering har skapat en utsatt situation för utomeuropeiska invandrare. De punkter som tas upp kan på ett tydligt vis sättas i relation till hur unga, i synnerhet unga akademikers,

situation på arbetsmarknaden ser ut idag. (Källa: de los Reyes, 2000:11, i SOU 2005:41 s. 53) I jämförelse med den övriga arbetskraften har invandrare:

- Låg arbetsförhållningsgrad, hög arbetslöshetsgrad samt långa perioder av arbetslöshet
- Färre chanser att hitta jobb som motsvarar deras utbildningsnivå.
- Hög proportion av tidsbegränsade tjänster
- Sämre löneutveckling och sämre karriärutsikter

Genom att ställa ungdomars situation på arbetsmarknaden mot invandares, framgår ett mönster av utanförskap och stigmatisering. I välfärdspolitiska rådets rapport från 2002, *Arbete? var god dröj! Invandrare i välfärssamhället* beskrivs invandrades situation på den nordiska arbetsmarknaden. I rapporten tas en långsiktig minskning i efterfrågan på utländsk arbetskraft upp som en förklaring till svårigheterna för senare decenniers invandrare att etablera sig på arbetsmarknaden. Bakom denna utveckling ligger en ekonomisk strukturomvandling, som inneburit att många gamla enklare former av arbeten rationaliserats bort. Istället har de ersatts med jobb inom tjänstesektorn (Lundh et.al 2002 s.148). Samtidigt är många invandrare överkvalificerade och många får inte arbete i det de har utbildat sig för. Förklaringarna till varför inte invandrare får jobb kan jämföras med hur man förklarar ungdomar eller unga akademikers arbetssituation. Även de samhällsekonomiska kostnaderna för uteblivna åtgärder diskuteras i liknande termer: De sociala och politiska kostnaderna för misslyckad integrationspolitik förväntas bli höga i framtiden om ingenting görs. Problemformuleringen är påfallande lika, trots att det rör sig om två helt olika, på var sitt håll, stigmatiserade grupper. I lika hög grad är problemdefiniering reducerande, i den mån den lyfter fram vissa orsaker och utelämnar andra. Om tillgänglig arbetskraft inte utnyttjas trots att det finns efterfrågan på arbetsmarknaden, blir resultatet lägre ekonomisk tillväxt. Liknande resonemang finns i fråga om ungas etablering på arbetsmarknaden, i synnerhet i fråga om generationsväxlingen som förväntas vara omfattande inom ett par år.

3.2 Konsekvenser av diskursernas uteslutande processer

Långt ifrån all diskriminering är naturligtvis avsiktlig. Tvärtom, många orättvisor i samhället uppkommer som en konsekvens av mer eller mindre oavsiktligt handlande. Detta är just det centrala i det diskursteoretiska tänkandet. Genom att synliggöra maktstrukturer och dess konsekvenser vill man försöka visa hur

grupper missgynnas respektive gynnas av rådande strukturer. Det är handlar alltså inte om att utse syndabockar eller skuldbelägga, utan snarare om att synliggöra mönster och strukturer. Detta resonemang gäller i hög även den kommande analysen av de ökade generationsklyftorna. Ungas utsatta situation på arbetsmarknaden betraktas inte som en cynisk plan utifrån en privilegierade grupp fyrtiotalister. Snarare är det oavsiktliga effekterna som sätts i fokus. Avsaknaden av analys och politisk prioritering leder även det samhällsutvecklingen i en viss riktning.

Frånvaro av beslut, brist på synliggörande och ickeproblematisering har troligen orsakat mer orättvisa än vad aktiv politik någonsin kunnat åstadkomma. Diskursen är i sig själv begränsande. Lagstiftare, institutioner och organisationer missgynnar oavsiktligt stigmatiserade grupper genom lagar, normer och rutiner. I vilken grad diskrimineringen är avsiktlig eller inte är naturligtvis svårt att få svar på. Få personer eller institutioner vill knappast öppet stå för att syftet var att utsätta dessa grupper för en orättvis behandling genom sitt beslutsfattande eller inflytande. Det är också själva kärnan i resonemanget om dominerande diskurser – som något som uppfattas som rätt och riktigt, en tolkning av verkligheten som fått genomslag – som leder till att man upphör att se orättvisor i rådande strukturer. Kamali tar upp aktuella europeiska studier⁶ som visar att personer i maktpositioner och innehavare av nyckelroller i samhället hävdade att de inte hade avsikt att diskriminera människor på grund av deras religion, etnicitet, eller hudfärg. Men ändå hade de gjort sig skyldiga till uppenbart diskriminerande handlingar. På så sätt, menar Kamali, var dessa personer ändå aktörer som upprätthöll den systematiska diskrimineringen i samhället (Kamali 2005 s. 36).

Kamalis studie syftar till att identifiera strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet, och synliggöra hur detta tar sig form i samhället. Jag hävdar att man till ras, kön och klass även kan tillföra andra perspektiv. I denna uppsats vill jag fylla en lucka kring studier om makt och diskriminering, genom att tillföra åldersperspektivet.

Genom att undersöka den övergripande diskurs som ligger till grund för politisk handling, vill jag synliggöra maktstrukturer bakom ungas utsatthet på arbetsmarkanden. I nästa kapitel presenterar jag den teoretiska ramen för en sådan studie.

⁶ Professor Kamali är själv projektledare för det EU-stödda projektet *The European Dilemma* i vilket förutom Sverige även England, Italien, Österrike, Cypern, Polen, Frankrike och Tyskland ingår.

4 Diskursteoretiska perspektiv

Inom vissa skolor i samhällsvetenskapen har diskursanalysen blivit ett omtyckt verktyg för att analysera makt och samhällsfenomen. En av anledningarna till detta kan vara ett ökat intresse för att studera hur våra föreställningar och vårt språk formar verkligheten, istället för att fokusera på yttre materiella förhållanden (Bergström & Boréus, 2005, s.305). När vi studerar maktförhållanden i form av tolkningsföreträde och problemdefiniering, blir det i förlängningen en förklaring till hur de materiella förhållandena ser ut. I detta fall är det materiella förhållandet arbetsmarknadssituationen för unga.

Inom diskursanalysen fokuserar vi på språket och hur vi använder det. Inte bara vad vi säger och hur vi uttrycker oss, utan också vad vi väljer att utlämna. Sättet vi använder språket sätter gränser för hur vi tänker och handlar. På så vis relateras diskursanalysen till makt och maktordning (Goodin & Pettit 2006 s. 541). En diskurs brukar beskrivas som ett regelsystem som legitimerar vissa kunskaper men inte andra, och som en konsekvens följer också vem som får uttala sig med auktoritet. Diskursen förändras och reproduceras ständigt, eftersom regelsystem förändras (Bergström & Boréus, 2005, s.309). Detta dynamiska inslaget gör det svårt att synliggöra en diskurs och maktordning en gång för alla. Istället tar den sig hela tiden nya uttryck, gömmer sig bakom nya fasader.

Det finns flera inriktningar inom diskursanalysen. Men centralt för samtliga inriktningar är dock fokuseringen på språket. Gemensamt är även målsättningen att bedriva en kritisk forskning genom att utforska och kartlägga maktrelationer i samhället, formulera normativa perspektiv utifrån vilka man kritiserar dessa relationer och slutligen koppla detta till social förändring (Phillips och Jøregensen, 2000 s. 8). I denna studie kommer jag främst att använda mig av den anglosaxiska inriktningen som representeras av bland annat Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. Jag kommer också beröra Foucaults syn på sanningen och problematisera detta.

4.1 Foucault och sanningsbegreppet

Michel Foucault ses som en föregångare vad gäller användandet av diskursanalys i det vetenskapliga studiet, och var tidig med att använda dessa verktyg i syfte att synliggöra maktförhållanden.

Foucaults idéer om diskurser hänger samman med hans syn på sanningsbegreppet. Foucault ställer sig till den generella socialkonstruktivistiska premissen att kunskap inte är en avspegling utav verkligheten, utan snarare en diskursiv eller social konstruktion (Winther Jörgensen & Phillips 2000 s. 19). Kunskap, språk och makt är således en tät sammanflätad kedja:

“We should admit rather that power produces knowledge ... that there is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge, nor any knowledge that does not presuppose and constitute at the same time power relations.” (Foucault (1978) citerat i Kelly 1994 s. 378-9)

Därför är inte Foucault intresserad av att försöka avgöra vilka diskurser som kan ge en korrekt bild av ”sanningen”, utan av de mekanismer som gör att en diskurs framträder som dominerande. På samma sätt möts andra diskurser med skepsis och anklagas för att handskas oförsiktigt med ”sanningen”. För den enskilda individen blir det dock besvärligt att tolka eller genomskåda givna budskap. I den mån sanningen existerar skapas den inom diskursen, där den dominerande diskursen godtas för sanning, vilket Foucault kallar ”sanningseffekter” (Winther Jörgensen & Phillips 2000 s. 21).

Det är i undersökandet av dessa konsekvenser som diskursanalysen blir kritisk; när fokus läggs på social förändring och hur den diskursiva praktiken förstärker eller försöker förändra ojämlika maktförhållanden (Winther Jörgensen & Phillips 2000). Som en förgrundsgestalt till diskursteoretiska perspektivet har Foucaults och hans tankar om makt inspirerat till mycket forskning kring språk och makt. En av dessa inriktningar har formulerats av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. De har delvis grundat sin diskursteori på Foucaults tankar, men har utvecklat tankarna om diskursiv kamp och tolkningsföreträde. Efter den korta presentationen ovan av Foucault teorier om sanningsbegreppet går jag vidare till Laclau och Mouffes teoribygge, som jag anser har ett högt förklaringsvärde för denna typ av studie.

4.2 Språket som maktpolitiskt verktyg

Nyckelordet i Laclau och Mouffes diskursteori är *diskursiv kamp*. Olika diskurser kämpar mot varandra, för att uppnå hegemoni. Målet är att få tolkningsföreträde till begreppet och språket, och slå fast språkets betydelser på sitt eget vis.

Detta diskursteoretiska perspektiv fokuserar på vad som anses vara giltig kunskap. Det handlar om vem som har tolkningsföreträde i det offentliga samtalet. Vem får definiera problemet och lösningarna? Sättet att använda språket är här centralt. Hur talar vi till exempel om ungdomsarbetslösheten, arbetsrättslagstiftning och arbetsmarknaden? Den dominerande diskursen får fotfäste bland media och opinionen, och i förlängningen också i de folkvalda församlingarna och till sist den beslutande och lagstiftande makten. Det handlar om makt, att inneha tolkningsföreträde är att inneha makt; makt att definiera

problem åt lösningar i samhället. För att exemplifiera detta återgår jag till debatten om sjukskrivna. Efter fuskdebatten i början av 2000talet har försäkringskassan idag fått ökade resurser för att komma åt överutnyttjare i systemet. Så här säger Lars Korsell, Brottsförebyggande rådet, hur vinden har vänt i synen på sjukskrivna:

”På 70- och 80- talet talade alla om att bedrägerierna skedde i näringslivet. Man pratade om manschettbrottslingar, det var en vänstergrej. På 90- talet var det plötsligt vanligt folk som fuskade. Men inget har i grunden ändrats.” (Gunnarsson 2006b s. 15)

Samtidigt som vi talar om vårt samhälle deltar vi alltså även till skapa det, eller nyskapa. Vi reproducerar de diskurser vi har socialiserats in, samtidigt som den dominerade diskursen hela tiden konfronteras med motdiskurser som utmanar det som uppfattas som etablerat eller normalt. Laclau och Mouffe talar just om denna motsättningarnas politik. Mouffes beskriver det politiska som en plats för makt, konflikt och antagonism. Hon kritiserar det dominerande rationalistiska angreppssättet för att hindra oss från att ställa de avgörande frågorna (Mouffe, 2005, s.8.) Den tidigare rationella positivistiska forskningen har utgått från en viss sanning och tanken om objektiv kunskap, vilket blockerat möjligheten att studera mekanismerna bakom. Den sociala och politiska – *det sociala är politiskt* – tillvaron präglas av en grundläggande konflikt och det är så vi bör förstå den. Den sociala tillvaron och politiken är inte fixerad och utan produceras och konstrueras ständigt (Bergström & Boréus, 2005, s.327) Vad som sägs i offentligt tryck bildar en diskurs och ger förutsättningar för hur till exempel en grupp uppfattar sig själva och sin identitet. Det centrala i diskursanalysen är att synliggöra de tvingande normerna som diskursen skapar, genom att den i sig själv reducerar våra uppfattningar och mentala föreställningar.

Vetenskapsteoretiskt bottnar den här typen av analys i ett socialkonstruktivistiskt synsätt. Min ontologiska utgångspunkt är att verkligheten är socialt konstruerad och den existerar i relation till hur vi uppfattar den. Som epistemologiskt grund baseras socialkonstruktivismen på en vetenskapsteoretisk syn där kunskapen inte betraktas som något objektivt utan ses som ett resultat av en social konstruktion. Tillvaron betraktas som ett uttryck för språkliga konventioner. Att något uppfattas som sant är endast ett resultat av språkliga överenskommelser, ingenting annat (Bergström & Boréus, 2005, s.318). Detta kritiska perspektiv på kunskap som något föränderligt, gör det användbart i ansatsen att kartlägga den dominerande diskursen vad det gäller ungas situation på arbetsmarknaden.

4.2.1 Textanalys i praktiken

- definition av viktiga begrepp enligt Laclau och Mouffe

Innan jag börjar med den praktiska tillämpningen av diskursanalysen på mitt material kommer jag, för den ännu icke insatta, redogöra för centrala begrepp som Laclau och Mouffe definierar. Nyckelordet i denna typ av studie är diskurs. *Diskurs* beskrivs som en fixering av betydelse inom en viss bestämt område. Ett annat centralt begrepp är artikulering. *Artikulation* används för att beskriva hur från början icke-laddade ord tillsammans skapar en mer laddad och subjektiv artikulering. Resultatet av en strukturerad totalitet av artikulation bildar en *diskurs*. Orden inom diskursen delas upp i *moment* och *element*. Moment är de ord som artikuleras, och element är de ord som inte artikuleras. Elementen som tillskrivs olika betydelser kallas *flytande signifikanter*. Diskursen etableras genom användandet av vissa *nodalpunkter*, eller *privilegierade tecken*. I den politiska diskursen är till exempel ”demokrati” en nodalpunkt (Jørgensen & Phillips 2000 s. 33). *Uteslutande* av annan möjlig förståelse och betydelser är också centralt i formandet av diskursen. Genom att utesluta vissa betydelse försöker en viss diskurs skapa entydighet kring ett visst tecken. På så vis skapas en kamp om betydelser och kring språkets tolkningsföretråde (Jørgensen & Phillips 2000 s. 33).

4.2.2 Metodologiskt tillvägagångssätt

Som jag nämnt tidigare i texten så har Laclau och Mouffe utformat ett teoretiskt ramverk för textanalys. Deras studier begränsas dock till teori, och någon empiriskt textanalys presenteras inte. Därför är diskursteorin öppen för metodologiska tolkningar. För att gå vidare i diskursanalysen kan man använda sig av vissa frågor. Vilken diskurs bygger en konkret artikulation på, och vilka diskurser reproducerar den? Eftersom denna uppsats begränsar sig till att studera den dominerande diskursen och utelämnar motdiskursen, studeras inte heller kampen om betydelser av centrala begrepp. Således blir det mindre relevant att försöka definiera till exempel flytande signifikanter. Istället kommer fokus ligga på nodalpunkter och de omkringliggande moment som laddas med innebörd efter att de är satta i ett visst sammanhang. Genom att konstruera så kallade ekvivalenskedjor får tecknen betydelse genom ett system av distinktioner. I en ekvivalenskedja kopplas ord som associeras till en viss sak samman och bildar en diskurs. Exempel på en sådan associationsrelation är nazidiskursen under tyskt tjugotal där element betecknades som ”fosterland” och ”ordning” (Bergström & Boréus 2005 s. 317).

Efter denna ganska abstrakta presentation av de textanalytiska verktygen diskursteorin erbjuder, kan vi konkret börja arbeta med analysen av texterna som fått representera ”regeringsdiskursen”. Syftet är att kartlägga hur det artikulerande praktiken gällande regeringens syn på arbetslöshet ser ut.

5 Analys

I denna mer empiriska del av uppsatsen kommer jag att analysera mitt material genom att använda mig av de verktyg jag diskuterat ovan. Analysen är schematiskt uppdelat i olika teman. Materialet är alltså inte uppdelat på avsändare, utan istället har jag under textanalysen stött på återkommande teman som jag delat upp analysen under. Bitvis förekommer dock citeringar som härleds till respektive källa.

Den övergripande arbetslöshetsdiskursen delas upp i flera subdiskurser. Dessa områden berör på olika sätt ungdomsarbetslösheten och tillsammans utgör de den helhet som bildar den rådande problemformuleringen gällande ungdomsarbetslösheten

5.1 Begränsning till regeringsdiskursen

Valet av material har gjorts med utgångspunkten att den regerande diskursen baseras på den politiska makten, där regeringspartiet, LO samt regeringsdepartementen betraktas som tre centrala delar. Med den dominerande diskursen kommer jag i denna uppsats att syfta till innehavandet av den politiska makten, regeringsmakten. Materialet begränsar sig till den rådande diskursen och har inte som ambition att fånga inte upp en motdiskurs. Svenskt Näringsliv och den borgerliga alliansen hade kunnat fungera som liknande studieobjekt i syfte att studera motdiskursen. Men i denna studie tvingas jag alltså begränsa mig till att försöka göra en kritisk granskning av den dominerande diskursen, samt att försöka identifiera subdiskurser till den mer övergripande arbetslöshetsdiskursen. Efter denna genomgång av förutsättningarna för analysen övergår jag till den diskursteoretiska praktiken.

5.2 Utbildningsdiskursen – högre utbildning är alla

Utbildning är ett centralt begrepp i arbetslöshetsdiskursen. Dagens utbildningssystem är resultatet av flera intensiva reformer, varav några ännu pågår. Under 1990-talet genomfördes flera stora förändringar gällande skolformer, styrning, och finansiering. Högskolan har byggts ut under 1990-talet, samtliga

gymnasieprogram blev 3-åriga och år 2004 var antalet helårsstudenter 300 000 vilket är nära en fördubbling på 15 år (Utbildningsdepartementet 2006).

Socialdemokraterna artikulerar delvis sina åsikter kring arbetslösheten bland unga genom att tala om vikten av högre utbildning. I socialdemokraternas skrifter och förslag som berör ungdomsarbetslöshet går det att definiera vissa tydliga nodalpunkter. En nodalpunkt är en signifikant som är kodad med så många betydelser att det betyder allt och ingenting, och just därför har den enande kraften att reducera betydelsen av icke-fixerade element till en ny konstellation av moment (Laclau 1992 s.44).

Utbildning kan betraktas som en sådan nodalpunkt i denna subdiskurs. Utbildning är ett privilegierat tecken, kring vilket andra tecken ordnas. Momenten här som används för att stärka utbildningsdiskursen är tecken som utbyggnad, utbildning åt alla och kompetenshöjning.

Trots att situationen på arbetsmarknaden beskrivs som särskild svår för unga akademiker föreslås en fortsatt utbyggnad av högskolan. ”Vi socialdemokrater vill ha en fortsatt utbyggnad av högskolan i hela landet.” Sedan 1994 har antalet magisterexamina femfaldigats från 2 000 till mer än 10 000 per år, redovisar socialdemokraterna. Men i samma takt har akademikerarbetslösheten rusat i höjden. Det utbildas allt fler, men det skapas inte nya jobb i samma omfattning. Regeringens mål är att 50 % av en kohort⁷ ska gå vidare till en eftergymnasial utbildning. Regeringens högskolepolitik har präglats av en hegemonisk och ofta oemotsagd syn där studenter ofreflekterat uppmuntras till vidare studier. ”*Vi vet att en bra utbildning är den bästa garantin för att få och stanna kvar i arbete*” skriver socialdemokraterna om sin syn på om ungdomsarbetslöshet (Karlsson & Hallengren. *Skolan enda vägen till jobb för de unga* 060510). En politik har förts baserat på tanken om utbyggnad och högre utbildning åt om inte alla, så iallafall hälften. Detta har praktiserats dels genom nyetablering av högskolor och dels genom en utvidgning av de lärosäten som redan finns. Genom att tala om en utbyggnad av högskolan som en lösning på ungas situation på arbetsmarknaden, utesluts andra möjliga perspektiv. Här sker en tydlig uteslutning av tolkningsmöjligheter. Unga människor uppmuntras till att läsa vidare och tar på sig omfattande studieskulder. Vem bär då ansvaret för den ofta utsatta situation som väntar unga akademiker efter avslutat utbildning? För den enskilda individen blir det, utöver krossade drömmar, en dyr affär att återgå till ett låglöneyrke efter en avslutad universitetsexamen. I många praktiska yrken som inte kräver teoretisk utbildning utan istället erfarenhet och upplärning, råder det däremot brist idag, som enligt prognoser väntas öka i framtiden. Frågan om högskolan verkligen ger unga den förberedelse de behöver inför arbetslivet har väckts på flera håll. Denna utbildningsdiskurs kan betraktas som en subdiskurs till den mer övergripande ungdomsarbetslöshetsdiskursen.

Expansionen av universitet och högskola innebär att nya grupper kommer in i högskolan. Men samtidigt devalveras värdet av en examen. På femtio och sextiotalet var en högskoleutbildning en säker biljett för den som ville göra en

⁷ Beteckning inom statistiken för en grupp födda samma år. Till exempel kohorten män födda år 1948.

klassresa. Utbildning lönar sig alltid, var devisen vi fick höra från våra föräldrar. Idag ser verkligheten helt annorlunda ut. När antalet magisterexamina femdubblats på tolv år, kommer vikten av ett brett och ett rätt kontaktnät öka. Det gynnar troligtvis dem med akademisk familjebakgrund och andra mer etablerade grupper i samhället. Det är knappast invandrare eller arbetarklassen som kännetecknas av att ha trådar ute bland näringsliv och i förvaltningsapparaten. Risken finns att den kompetensgrundade rekryteringen hotas ytterligare och att diskrimineringen ökar.

Vissa menar till och med att högskolan är den nya kvinnofällan. Kvinnor läser vidare i högre utsträckning än män, drar på sig studielån och sämre pensioner, samtidigt som lönerna stagnerar och akademikerarbetslösheten stiger. Trots att kvinnor har högre utbildning än män visar den redan höga löneskillnaderna mellan könen ingen tendens till att avta.

Det övergripande syftet att på något sätt dechiffrera den makt som ligger bakom ungdomsarbetslöshetsdiskursen resulterar i en brokig bild. Genom att utsluta denna typ av problematisering reduceras kunskapen om utbildning till något odelat positivt för individen vilket bidrar till att legitimera den utbyggnad av högskolan som skett på senare år.

5.3 Bagatellisering av problemet

Ett annat grepp som regeringen använder i sin artikulering kring ungdomsarbetslösheten är vad vi kan kalla statistiska finjusteringar. Som jag berört tidigare så ser arbetslöshetssiffrorna väldigt olika ut. Regeringen talar visserligen om att arbetslösheten är hög. Men inte hur hög. Sanningen konstrueras efter syfte, vilket i detta fall kan betraktas som bilden av en lyckad politik. I den artikulationen finns inte plats för några ödesdiga misslyckanden.

Regeringen har fått kritik för att inte på ett korrekt redovisa arbetslösheten i landet. Nu senast fick regeringen och AMS skarp kritik från revisionsverket för att räknat deltidsarbetslösheten för lågt. ”De siffror som regeringen redovisar för deltidsarbetslösheten ger en förskönande bild av verkligheten” heter det i Dagens Nyheter den 27 januari. De officiella arbetslöshetssiffrorna i Sverige bygger på SCBs arbetskraftsundersökning. Men när det gäller deltidsarbetslösheten använder regeringen Ams siffror. AMS räknar till exempel inte med timanställda, vilket gör att beräkningarna inte omfattar hela arbetsmarkanden. Enligt AMS beräkningar har deltidsarbetslösheten gått ner med 18 % på fyra år. Statistiska centralbyrån däremot visar istället på en ökning med 1 % (DN 27 januari 2006).

Det beror naturligtvis på hur man väljer att räkna. De arbetslösa och de i arbete utgör tillsammans arbetskraften. De som inte vill arbeta och de som inte kan arbeta, samt de som vill arbeta men inte har sökt arbete, står utanför arbetskraften. Till dessa grupper hör bland annat studenter, hemmafruar/hemmapappor och pensionärer.

Arbetsmarknadsstyrelsen hävdare att ungdomsarbetslösheten är ca 12 %, medan andra rapporter pekar att den ligger på uppemot 30 % (Karakaya 2006 s.

3). Den ganska dramatiska skillnaden ligger i vilka man räknar som arbetslösa. Runt 23 300 personer i åldrarna 18-24 år var i december 2005 aktiva i inom olika former av arbetsmarknadsåtgärder. Enligt officiell statistik räknas denna grupp inte som arbetslösa, utan står utanför arbetskraften. Denna siffra kan jämföras med rapporten "Alla har rätt till ett arbete" på socialdemokraternas hemsida, där man skriver att 2300 ungdomar är långtidsarbetslösa. (Som ung räknas man som långtidsarbetslös efter 100 dagar). Detta motsvarar alltså en tiondel av de unga som är aktiva i arbetsmarknadsåtgärder

Även ungdomsarbetslöshetsstatistiken kritiseras för att dölja de "verkliga" siffrorna. Efter ett regeringsbeslut räknar inte SCB arbetslösa heltidsstuderande till arbetslösa, trots att både EU och International Labour Organisation (ILO) rekommenderar att det ingår. Istället ingår arbetslösa studenter, alltså studenter som fortsätter plugga för att de inte får något arbete, till "latent arbetssökande". I den officiella statistiken står denna grupp utanför arbetskraften. Enligt en ny rapport "Ole dole arbetslös" från tankesmedjan Den nya välfärden visar siffrorna ligga på helt andra nivåer än vad regeringen genom SCB presenterat. De beräknar den totala arbetslösheten bland ungdomar 16-19 år till 30,4 %, bland 20-24 år till 26,9 %. Denna bild ska naturligtvis inte heller tolkas som någon slags sann kunskap utan snarare en motdiskurs till regeringens arbetslöshetsdiskurs. Men socialdemokraterna, i sin position som innehavare av regeringsmakten, har företräde till att definiera kunskap och presentera den inför sina väljare, bland annat genom att utforma direktiven för den offentliga utredning om ungdomsarbetslöshet som här granskas.

I diskursteoretiska termer talar man om subjektsposition, det vill säga hur avsändaren förhåller sig till den uppsättning regler och normer som diskursen tillhandahåller (Bergström & Boréus 2005 s. 310). Beskrivningen av ungdomsarbetslöshetens omfattning är ett exempel på hur man i maktposition försöker att tolka verkligheten till sin egen fördel. Det är en aspekt på problemdefiniering: hur presenterar man "sanningen", vilka delar lyfter man bort och vilka lyfter man fram. Det är uppenbart att verkligheten går att skildra på olika sätt med så diametralt olika siffror. För den enskilde individen är det svårt att tolka denna snårskog av siffror, och utelämnas till att förlita sig på politiskt bearbetad siffror.

5.4 Den rotlösa men lyckliga ungdomen

Ett sätt att mäta arbetsmarknadssituationen för unga är vad man kallar etableringsåldern. Etableringsåldern är den ålder då 75 % av en kohort har en sysselsättning. Etableringsåldern har ökat från 21 år 1990 till 28 år 2004. Idag är etableringsfasen (vilket innebär perioden då man försörjs genom en kombination av förvärvsarbete och studier, arbetslöshet och socialbidragstagande) lika lång som under nittioalet då arbetslöshet var rekordhög.

Försenad etableringsålder får flera konsekvenser för den enskilde. Unga idag flyttar hemifrån senare för det har svårare att försörja sig, och den i många fall

efterlängtade självständigheten fördröjs ytterligare. Bilden av de rotlösa men bohemiska ungdomsåren med timanställningar och andrahandskontrakt romantiseras ofta, och återkommer även i regeringens utredningar. ”Vi vet att unga har en hög rörlighet” konstaterar socialdemokraterna i artiklar om ungdomsarbetslöshet (Karlsson & Hallengren. *Skolan enda vägen till jobb för de unga* 060510). Rörligheten skulle dock kunna definieras som en konsekvens av den osäkra arbetsituationen, istället för en självklar förutsättning för framtida politik. Diskursen kring den rastlösa ungdomen som prioriterar frihet framför trygghet och som inte kan tänka sig att jobba kvar på en och samma arbetsplats i flera år artikuleras inte explicit i materialet, men den höga personal och bostadsomsättningen för unga människor varken problematiseras eller ifrågasätts.

Det låga barnafödandet sätts inte heller i samband med ungdomsarbetslösheten i den dominerande diskursen. Makroekonomiskt kostar försenad etablering pengar genom uteblivna skatter, men också genom senarelagd familjebildning som på sikt innebär minskad population. Medelåldern för första graviditeten har konsekvent skjutits upp de senaste decennierna. Idag är medelåldern för förstagångsföderskor 29 år i Sverige. Många kvinnor väntar med att bild familj tills de har en tillsvidareanställning. Dels för att kunna få föräldrapenningen men också för tryggheten det innebär att ha ett arbete efter föräldrapenningen. På så sätt påverkar dagens situation på arbetsmarkanden den framtida befolkningstillväxten. Även här reducerar förklaringar och effekter av ungas arbetsmarknadssituation genom att utesluta dessa perspektiv, genom att inte inkludera det sociala i det politiska.

En tredje aspekt är på uppskjuten etableringsålder som reduceras i diskursen är att åren man arbetar blir färre, vilket påverkar pensionen negativt. Dagens unga beräknas bli den första generationen på mycket länge som kommer ha det ekonomiskt och materiellt sämre än vår föräldrageneration. 1900tales uppåtgående kurva av ständig ekonomisk tillväxt och högre materiell standard riskerar att brytas.

5.5 Ungdom? Var god dröj! Ytterligare en stund.

Generationsväxlingen används lite som ett halmstrå i den regerande arbetslöshetsdiskursen. Den nuvarande dåliga situationen förklaras enkelt bort med att inom sinom tid kommer arbetsmarknaden törsta efter arbetskraft. Om fem till tio år förväntas fyrtialisternas stora pensionsavgångar få omfattande konsekvenser på arbetsmarknaden. Fyrtialisterna finns inom hela arbetslivet och sitter ofta på viktiga strategiska poster. Både i den offentliga och privata sektorn kommer upp i mot hälften av arbetsstyrkan att gå i pension inom en tioårsperiod och båda branscher kommer vara i behov av omfattande nyrekrytering. Moment som behov av arbetskraft, fyrtialister, kompetensöverföring, pensionsavgångar och nyrekrytering bildar associationsmönster som skapar en bild av en förväntad omfattande omstrukturering på arbetsmarknaden, till ungas fördel (SOU 2006:31

s. 102). Ett återkommande budskap i materialet är att inom en snar framtid kommer åttio- och sjuttioåringarna få en möjlighet att etablera sig på arbetsmarknaden.

Reducering av andra förklaringsmöjligheter förekommer även här, till exempel i skulle man kunna resonera att det är ännu oklart vilka anställningsformer som kommer att ersätta de gamla jobben. Det långt ifrån självklart att tillsvidareanställningar ersätts med nya tillsvidareanställningar.

Framförallt inom myndigheter, förvaltning och organisationer är hög andel anställda över 50 år. Det är också i dessa branscher som har lägst andel unga.

Idag finns det dock långt färre jobb i myndighet och förvaltning än vad det finns sökande. Arbetslösheten bland akademiker är omfattande, men utbildning är en färskvara och risken är stor att de grupper som inte får in en fot på arbetsmarknaden, inte längre kommer stå till arbetsmarknadens förfogande efter några år. Detta innebär ökade kostnader för arbetsmarknadsåtgärder och försörjningsstöd, utöver stora personliga besvikelser och för den enskilda.

Ur ett maktperspektiv kan ungas långa väntan på fyrtingisternas pensionsavgångar betraktas som underordnat. I brist på arbete råder ingen diskussion kring vem som får stå undan. I den rådande diskursen finns inte utrymme att försämrade arbetsstryggheten eller villkoren för de äldre till förmån för en yngre generation. Diskurser kring äldres företräde är så fast etablerad att den kan betraktas som en objektiv diskurs, det vill säga en social praktik som förefaller så naturlig att det är svårt att se att det finns något alternativ.

5.6 Trygghet för de etablerade – mur för de oetablerade

Det är den berömda foten som är svår att få in på dagens arbetsmarknad. Vikten av arbetslivserfarenhet är stor när arbetsgivaren anställer. Arbetslivserfarenhet innebär inte bara kunskap om branschen, utan också kontakter och referenser.

Facket ställer sig kritiska till olika former av studentjobb och avlönade praktiker, eftersom man är rädd att det ska försvinna ordinarie tjänster. Detta är dock ett dilemma för unga akademiker. Som nyutexaminerad arbetssökande är det inte alltid en tillsvidareanställning som är viktigt, utan att få relevant arbetslivserfarenhet, att få en chans till ett första arbete. Här finns en konflikt mellan de som står utanför arbetsmarknaden (ofta unga) och de som redan är inne (ofta äldre). ”Insider” och ”outsider” problematiken⁸ är omtvistad och känslig fråga i det fackliga uppdraget. Det goda syftet att öka tryggheten för de med anställning kan innebära försvårande konsekvenser för den som står utanför.

⁸ *The insider-outsider theory of employment and unemployment* utvecklades av ekonomerna Assar Lindbäck och Dennis Snower och försöker förklara hur vissa regleringar på arbetsmarknaden skyddar de som är inne på arbetsmarknaden men försvårar för dem som står utan arbete.

Just för gruppen arbetslösa akademiker saknas det ett fungerande system för att överföra kompetens och professionell kunskap till den yngre generationen. Metoden med studentjobb som man på ett framgångsrikt sätt använt sig av i Danmark, har underlättat för akademiker att få kontakt och erfarenhet på arbetsmarknaden. LO vill dock inte sätta det danska arbetsmarknadsläget i relation till arbetsrätten, utan förklarar den låga arbetslöshetsciffrorna på andra sätt (LO:s hemsida, *Dansk arbetsrätt förklarar inte god sysselsättningsökningen 060516*).

Ett återkommande resonemang i de fackliga artiklarna kring ungdomsarbetslöshet är ett ökat arbetsgivaransvar. Nodalpunkten i subdiskursen kan sägas vara trygghet. Ökat arbetsgivaransvar associeras med ökad trygghet, som tillsammans med andra tecken såsom hög sysselsättning och trygghetssystem bildar ekvivalenskedjor som bildar diskursen kring hur LO talar om arbetslöshet.

Hur dessa regler kring arbetsgivaransvar påverkar arbetsgivarens vilja att nyanställa är föremål för diskussion, men det är uppenbart att dagens arbetsrättsliga regler gynnar de etablerade på arbetsmarknaden (i stor utsträckning vuxna) snarare än den grupp som står och bankar på dörren och vill in (i stor utsträckning unga).

Genom att inte lyfta fram dessa aspekter reduceras förklaringsmöjligheter och strukturer osynliggörs i regeringens rapporter och utredningar.

Tidigare i år presenterade regeringen med arbetslivsminister Hans Karlsson i spetsen ett lagförslag om rätt till heltid. Unga har i större utsträckning än andra grupper timanställningar eller andra osäkrare arbetsformer som är kopplade till ett kortsiktigt behov av arbetskraft. Och andelen visstids- och deltidsanställningar ökar både i Sverige och i EU. Unga skulle alltså i hög grad beröras av förslaget om rätt till heltidsanställning.

Fackens reaktioner över förslaget har varit delade. LO ställer sig positiva och har också varit drivande i frågan. Akademiker facken SACO och TCO har däremot i sina remissvar varit kritiska mot en sådan lag, med motiveringen att de skulle minska sysselsättningen.

5.7 Utbredd nyfattigdom bland unga

Dålig ekonomi är en av flera konsekvenser av långa perioder av arbetslöshet. *”Unga är de som drabbas först och hårdast då de ännu inte fått fotfäste på arbetsmarknaden”* skriver Hallengren i en artikel (*Skolan enda vägen till jobb för de unga 060510*)

Enligt Socialdepartementets årliga rapport om den sociala situationen i Sverige framgår det att var femte student lever under fattigdomsgränsen. I en annan rapport, *Fokus 05*, från Ungdomsstyrelsen framgår att unga idag i stor utsträckning är beroende av sina föräldrar och andra närstående för att klara sin ekonomiska situation. Majoriteten av 20 – 24 åringar får ibland eller ofta ekonomiskt stöd av sina föräldrar. I åldern 25 – 30 år har var fjärde kvinna svårt

att klara av sina löpande utgifter, motsvarande siffra för män är var tionde man (Social rapport 2006).

Utifrån materialet framgår det att ungdomars roll på arbetsmarknaden är av ett flexiblare slag. Ungdomar verkar ha tagit över kvinnornas roll som stötdämpare på arbetsmarknaden – som en resurs vid behov men utan försörjningsplikt. Unga arbetslösa visar lika många symtom – stress, sömnsvårigheter, ont i mage och huvud, som äldre. (Ungdomsstyrelsen 2003 De kallar oss unga). De som klarar den psykiska pressen bäst är de med andra inkomster i form av kapital, eller föräldrar, syskon eller sambo som kan försörja dem. Men detta gäller en liten del av Sveriges unga, konstaterar rapporten. För de flesta är den ekonomiska pressen stor, en press som leder till psykiska och i vissa fall fysiska problem. Över lag talas det marginellt om den formen av ungdomsfattigdom som socialstyrelsen rapport presenterar. Det verkar utifrån texterna vara mer accepterat att unga är ekonomiskt beroende av familj fattiga än att andra grupper, till exempel pensionärer, är det.

6 Slutsats

Varför har vi inte lyckats bättre med att minska arbetslösheten för unga? Är det bristande samarbete mellan högskolor och arbetslivet? Och på vilket sätt hjälper facket dem som inte ännu har kommit in på arbetsmarknaden, hur påverkar arbetsrättslagsstiftningen de som står utanför? Detta är viktiga och stora samhällspolitiska frågor. Med bakgrund mot den bild som målats upp i kapitel 2 kring växande klyftor mellan generationerna måste detta sättas i ett maktperspektiv. Oavsett vad syftet var med den politik och de beslut som har fattats de senaste decennierna, har konsekvenserna resulterat i en ny ungdomsfattigdom, utestängning från arbetsmarknaden, minskad ekonomiska möjligheter och försämrad trygghet.

Som resultat av den rådande maktstrukturen har vi skapat ett samhälle där äldre som grupp har företräde till arbete, bostäder och etableringar. Det betraktas som en självklarhet att unga snällt får vänta på sin tur, om det inte finns plats för dem att etablera sig i samhället är det deras lott att vänta. Detta kan ses som en konsekvens av en objektiv diskurs - något accepteras som en sanning. Den regerande diskursen betraktar ungdomars underordnade position som något självklart – som inte ifrågasätts.

Det är enkelt att individualisera ungas utsatthet idag. I synnerhet för att en slags ”ta dagen som den kommer” - mentaliteten anses höra ungdomen till. Bilden av den bohemiske ungdomen, som varken bryr sig om fast jobb eller fast adress, kan dock vara åldersfrågans största fiende. Det kan vara svårt att se att det finns en struktur bakom ojämlika levnadsvillkor. I denna uppsats har jag velat synliggöra en sådan struktur, som jag menar existerar. En struktur där unga har att få tillgång till både bostadsmarknaden och arbetsmarknaden. Det är lätt att bortförklara dessa fenomen just för att det handlar om unga som relativt sett är innehar en mindre etablerad position i samhället. Men det samhälle vi har skapat idag kommer för sjuttio- och åttiotalister innebära konsekvenser som kommer att märkas under hela livet; i form av lägre pensioner, uppskjutet eller utebliven familjebildning, höga studielån och sämre löneutveckling. Unga som grupp har också svårt att analysera sin situation och definiera problemet. Även om många unga har en mer utsatt situation än andra mer etablerade grupper som till exempel Skattebetalarnas förening, Villaägarna eller Hyresgästföreningen, för att nämna några, så har de grupperna varit betydligt mer framgångsrika i att föra fram sina åsikter och intressen. I ett samhälle där det blir allt viktigare att profilera sig och sina intressen i syfte att få medias och folkopinionens stöd för politiska förändring har unga halkat efter.

I sammanfattningen av den offentliga utredningen om strukturell diskriminering skriver Kamali ”*Deklarationer om jämlikhet, lika rättigheter och*

lika möjligheter måste förverkligas och gälla alla människor oavsett hud- och huvudfärg, kön, klass samt religiös eller etnisk bakgrund. ... det primära i kampen mot den strukturella/institutionella diskrimineringen är att reformera samhällsorganisationer och institutionella sammanhang genom att ändra organisationspolicyn och politiken. Detta måste ske i samverkan med de diskriminerade grupperna; deras ifrågasättande av den nuvarande ordningen och krav på en förändring måste höras.” (SOU 2005:41 s. 59)

Ålder menar jag är en aspekt som här borde tillföras. Ifrågasättande och krav på förändring måste förledas av ett synliggörande av de rådande skillnaderna vad gäller tillgång till sociala resurser såsom välstånd, status och makt.

7

Referenser

Bradley, Harriet, 2003. *Fractured identities - changing patterns of inequality*. 4:e upplagan. Malden, Blackwell publishing.

Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2005. *Textens mening och makt*. 2:a upplagan. Lund, Studentlitteratur.

Dagens Nyheter 060127:

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=547&a=516627>

Goodin, Robert E. - Pettit, Philip, 2006. *Contemporary Political Philosophy*. 2:a upplagan. Malden, Blackwell Publishing.

Gunnarsson, Helena, 2006a. "Bidrag? Nej tack!" *Fokus* nr 16 s. 12-13.

Gunnarsson, Helena, 2006b. "Fördomar styr kontrollen" *Fokus* nr 17 s. 15.

Jørgensen Winter Marianne - Phillips Marianne, 2000. *Diskursanalys som teori och metod* Lund, Studentlitteratur.

Karakaya, Esra, 2006. *Ole, dole, arbetslös*. Rapport från tankesmedjan Den nya välfärden. Stockholm.

Kamali, Masoud, 2005. *The European Dilemma: Institutional Patterns and Politics of "Racial" Discrimination*.

Kamali, Masoud, 2005. *Ett europeiskt dilemma - Strukturell/institutionell diskriminering*. Kapitel 2 i SOU 2005:41, Bortom Vi och Dom - Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering. Justitiedepartementet.

Kelly, Michael, 1994: *Foucault, Habermas, and the Self-Referentiality of Critique*, i Kelly, Michael (ed): *Critique and Power: Recasting the Foucault/Habermas Debate*, Massachusetts Institute of Technology

Konsten att skriva och tala, 1999. Lunds Universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

Kronqvist Patrik, *Den glade laxen som hot* Ledarsidan Tidningen Lundagård nr 4 2006

Laclau, Ernesto, 1994. *The making of Political Identities*. London, Verso.

Lundh, Christer – Bennich Björkman, Li – Ohlsson, Rolf – Pedersen, Peder J. – Rooth, Dan-Olof, 2002. *Arbete? Var god dröj!* 1:a upplagan. Stockholm, SNS förlag.

Moffe, Chantal, 2005. *On the political*. Abingdon, Routledge.

Oskarsson, Pelle, 2006. ”Den brända jordens generation”, *Tromb*, nr 1, s.4-10.

SFS kommentar till vårpropositionen, 060418.

http://www.sfs.se/karerstart/dokument/andra_asikter/files/PU17_2_0506_varprop.pdf

Socialstyrelsen rapport ”Social rapport 2006”

<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2006/9101/Sammanfattning.htm>

7.1 Analysmaterial

SOU 2006:31, *Anställ unga!* Statens offentliga utredningar (SOU) 060321

Utbildnings- och kulturdepartementet

<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/60521>.

Material från Socialdemokraternas hemsida:

Alla har rätt till ett arbete

060514

www.socialdemokraterna.se/Templates/Page.aspx?id=1914

Ljusa tider för arbetsmarknaden!

060518

www.socialdemokraterna.se/templates/News_38665.aspx

Hallengren, Lena. *Så får fler unga jobb.*

0600509

www.socialdemokraterna.se/templates/News.aspx?id=3276

Insatser för ökad tillväxt och lägre arbetslöshet

060509

www.socialdemokraterna.se/templates/News.aspx?id=3252

Karlsson, Hans och Hallengren, Lena. *Skolan enda vägen till jobb för de unga*

060510

www.socialdemokraterna.se/templates/News.aspx?id=3260

Material från LO:s hemsida:

”Rätt till heltid leder inte till massarbetslöshet” 060512

www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/13B49661D734385DC125716C00275A07

”Otrygga anställningar knäcker ungdomars hälsa” 060510

www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/E27AA59D6739124FC1256F26003A782E

”Regionala skillnader i ungdomsgruppen på och utanför arbetsmarknaden”
060512

[www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/CB3542162238F3E8C1256F1F00295742/\\$file/Regionala%20skillnader.pdf](http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/CB3542162238F3E8C1256F1F00295742/$file/Regionala%20skillnader.pdf)

”Dansk arbetsrätt förklarar inte god sysselsättningsökningen” 060516

www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/97CA7DA5D6D156CAC1257170002A234F